

GIFREU, Josep (2014): *El català a l'espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua catalana als mitjans (1976-2013)*. Bellaterra, Castelló de la Plana, Barcelona i València: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, Publicacions de la Universitat Jaume I, Universitat Pompeu Fabra i Publicacions de la Universitat de València, «Aldea Global» 29

DANIEL CASALS I MARTORELL

Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
daniel.casals@uab.cat

L'adveniment de la democràcia a l'Estat espanyol, durant la segona meitat de la dècada dels anys setanta del segle xx, va comportar la recuperació de l'oficialitat del català per a l'espai públic, una condició que li havia estat negada pel franquisme des de l'any 1938. A partir d'aleshores, l'ús tolerat o clandestí de la llengua catalana havia de ser entès com un acte de resistència cultural i de risc. Durant els anys de l'*interludi tràgic* —manllevant les paraules de Josep Faulí— l'ús públic català, també als mitjans de comunicació, va passar d'una absència durant la dècada dels quaranta a una presència testimonial lligada a continguts folklòrics als anys cinquanta.

El decenni següent va ser testimoni d'una certa flexibilitat. L'idioma va ser permès i usat en alguns programes de ràdio, per bé que sota una vigilància estricta. Entre els diversos exemples, hi ha l'espai «Radioscope», dirigit i presentat per Salvador Escamilla a Ràdio Barcelona, en el qual, a més d'inserir algunes frases i paraules en català, es va promocionar el naixement de la Nova Cançó. L'existència d'espais com aquests i també de columnes de premsa en català es devien a una certa obertura del règim amb l'objectiu d'obtenir reconeixement internacional. Aquest canvi es va materialitzar en actituds polítiques i també en regulacions com la *Ley de prensa e imprenta*, de 18 de març de 1966, coneguda com a «lleï Fraga» pel ministre que la va impulsar. Tot i això, i malgrat que se n'havia projectat un, de diari en català no se'n va autoritzar cap. Es va permetre una capçalera nova escrita en castellà, *Tele-eXpress*, gràcies a una llicència que el Ministeri de Informació y Turismo va atorgar als periodistes Ignasi Agustí i Carles Sentís, tot i que no es va autoritzar el suplement en català que aquell projecte preveia. Van caldre dos anys perquè, el 22 de juliol de 1966, sortís el setmanari cultural *Tele/estel* (1966-1970), escrit íntegrament en català. De fet, durant la dècada dels seixanta hi va haver un degoteig de publicacions específiques, infantils i religioses, entre d'altres, redactades en aquest idioma. Aquell decenni va néixer Televisión Española, l'única de què es va disposar durant força temps, que va emetre alguns espais de caràcter cultural en català per mitjà del «circuit catalán». El punt de partida va ser l'adaptació de *La ferida lluminosa*, de Josep Maria de Segarra. A la primera meitat de la dècada dels setanta hi va haver un augment de la presència d'aquest idioma a la premsa, a la ràdio i a la televisió, amb fites com «Dietari» (1974-1977), de Ràdio Barcelona. L'any 1976 es concentren

tres fites importants: (1) la sortida del diari *Avui*, el primer exclusivament en català després de la Guerra Civil espanyola; (2) l'inici de les emissions de «Futbol en català», a Ràdio Barcelona el 5 de setembre de 1976, i (3) la posada en marxa de Ràdio 4, la primera emissora d'abast nacional que va emetre exclusivament en català des del 13 de desembre de 1976. Després va venir la recuperació de l'oficialitat reconeguda per la Constitució espanyola (1978), per l'Estatut d'autonomia de Catalunya (1979) i, posteriorment, pels marcs estatutaris valencià i balear, que van donar cobertura a la utilització de la llengua en àmbits transcendentals d'ús com l'administració pública, el sistema d'ensenyament i els mitjans de comunicació.

Del període que es va iniciar justament l'any 1976 fins a l'actualitat, se n'ocupa, de manera excel·lent, la novetat bibliogràfica *El català a l'espai de comunicació* (2014), del doctor Josep Gifreu i Pinsach, catedràtic de Teoria de la Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra i membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Segons aquest autor, l'obra objecte de ressenya té l'objectiu de fer «una aproximació sistemàtica a l'evolució del procés general de normalització de la llengua catalana en l'ecosistema mediàtic de finals del segle XX i començaments del segle XXI» (p. 18).

El català a l'espai de comunicació està publicat al número 29 de la col·lecció «Aldea Global», en què participen les universitats Autònoma de Barcelona, Jaume I de Castelló, Pompeu Fabra i de València. S'inicia amb un pròleg d'Isidor Marí i amb una presentació de l'autor, es culmina amb un extens apartat bibliogràfic i s'estructura en set capítols: (1) llengua i espai de comunicació, (2) evolució del debat i la recerca de l'espai català, (3) les polítiques de la llengua i els mitjans de comunicació, (4) la llengua catalana als mitjans tradicionals, (5) la llengua catalana a Internet i als nous mitjans, (6) l'estandardització i el(s) model(s) de llengua als mitjans i (7) un balanç del català a l'espai de comunicació.

El primer capítol (p. 25-54) defensa la tesi que «l'accés d'una comunitat lingüística a la plena normalització de la seva llengua específica requereix disposar avui d'un espai de comunicació en la llengua pròpia, políticament reconegut, socialment institucionalitzat i funcionalment apte per a tots els serveis de comunicació en l'era global digital» (p. 25). S'hi tracten els conceptes de *llengua*, *poder* i *grups lingüístics*, el paper central dels mitjans en l'*ecologia de les llengües*, la posició de les institucions internacionals sobre els drets lingüístics, el debat lingüístic al continent europeu, la relació entre els mitjans de massa i la disciplina de la sociolingüística i també s'hi fa una aportació al concepte d'*espai de comunicació*. El capítol segon (p. 55-74) repassa els principals avenços fets en el període estudiat en àmbits de recerca interdisciplinaris entre mitjans de comunicació i normalització lingüística, que el doctor Gifreu situa en el context dels «*media studies* i la sociolingüística» (p. 55). Els aspectes analitzats són les accions polítiques dutes a terme per normalitzar la llengua, la utilització de l'idioma als mitjans i el procés d'estandardització lingüística i els models de llengua. El tercer capítol (p. 57-94) s'ocupa de repassar panoràmicament les polítiques posades en pràctica, des de

finals dels anys setanta del segle xx fins a l'actualitat, en el procés de normalització del català als mitjans de massa.

El capítol quart (p. 95-139) entra en la concreció de l'ús del català als mitjans de comunicació tradicionals: premsa, ràdio i televisió. El punt inicial se situa en l'aparició ja esmentada, el 23 d'abril de 1976, de l'*Avui*, una fita que tancava el parèntesi de trenta-set anys sense cap rotatiu diari en la nostra llengua. S'hi presenta, d'una manera molt clara, l'evolució que ha sofert la seva presència als mitjans des d'aleshores ençà en publicacions generals i específiques, en emissores de ràdio i en canals de televisió. Així mateix, s'hi assenyalen fites com l'esmentada aparició de Ràdio 4, la primera emissora d'abast nacional que s'expressava íntegrament en català després de la finalització de la Guerra Civil espanyola; la sortida en antena de Catalunya Ràdio, el 20 de juny de 1983; el sorgiment de Ràdio 9 al País Valencià, el 9 d'octubre de 1989, i també el d'IB3 Ràdio a les Illes Balears, l'1 de març de 2005, a més de repassar el panorama radiofònic privat. Pel que fa a la televisió, s'hi remarquen fets cabdals com l'evolució de les emissions en català de Radio Televisión Española (RTVE), l'aparició de TV3 l'any 1983 i del Canal 9 el 1989, a més dels canals privats. Gifreu hi analitza, molt documentadament, el conflicte per a la recepció de Televisió de Catalunya al País Valencià i el lamentable episodi de tancament de la Ràdio Televisió Valenciana. Aquest capítol inclou també l'avaluació de l'impacte de la televisió digital terrestre (TDT) en l'espai de comunicació i la producció audiovisual en català.

El capítol cinquè (p. 141-166) se centra en l'ús de la llengua a la xarxa i als nous mitjans de l'era digital. S'hi explica la coexistència a l'espai de comunicació de dos sistemes: un de basat en els «mèdia tradicionals, analògics, de base territorial», anomenat T+T, i un altre d'integrat per «nous mèdia digitals i desterritorialitzats». S'hi ofereix una repassada de la presència del català a Internet: el domini *.cat*, els cercadors i les xarxes mundials, els mitjans tradicionals a la xarxa, els nous mitjans digitals i les plataformes d'actors no mediàtics (universitats, teatre i dansa, fires i salons, entre d'altres). Gifreu també hi examina la presència de la nostra llengua al «viquiespai», en diferents tipus de plataformes: de coneixement per compartir, com la *Wikipèdia*; de voluntariat, com *Sofcatalà* i *Xadica*; «de creativitat, de llibertat i d'intervenció civil», com *Catosfera*, i de «creació de comunitat d'interessos», com *Facebook* i *Twitter*.

El capítol sisè (p. 167-214) està dedicat al procés d'estandardització i als models lingüístics dels mitjans de comunicació en català. S'hi parla de les relacions entre la normalització i l'estàndard, i sobre aquest aspecte s'hi aporten les tesis de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV), l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) i l'IEC. A continuació, Gifreu s'endinsa en les peticions d'elaboració d'un model de llengua per als mitjans que hi va haver durant la dècada dels setanta del segle passat, i els debats associats, com l'anomenada polèmica entre els *heavies* i els *lights*, i les diferents concepcions de llengua que representaven. També s'hi recull el debat sobre el model de català per als mitjans audiovisuals, tenint en compte els principals mèdia del domini com TV3, Cata-

lunya Ràdio i Canal 9. Aquest apartat inclou la posició adoptada per la Secció Filològica de l'IEC i la seva obra *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*, com a marc de referència per als principals agents de l'estandardització.

Aquest capítol s'introdueix també en els llibres d'estil dels mèdia en català, els compendis de criteris que fixen els seus models lingüístics planificats. S'hi fa un inventari exhaustiu i necessari que permet tenir constància del ric panorama d'aquest tipus de manuals dels mitjans que hi ha en els territoris de parla catalana i de la seva evolució. Com a conseqüència dels avatars històrics exposats, aquests promptuaris han optat, en general i en una primera etapa (anys vuitanta i noranta del segle XX), per l'establiment de criteris lingüístics, amb l'objectiu que els professionals dels mitjans puguin trobar-hi les solucions adients per fer la seva feina. Només els llibres d'estil més recents han incorporat criteris sobre qüestions periodístiques, com la deontologia, els gèneres de la informació o el grafisme. *El català a l'espai de comunicació* inclou també noves propostes sobre estandardització i variació, fruit de l'existència de diversos registres desenvolupats en els mitjans de comunicació i de la ubicació dels mitjans. Tanca aquest capítol una aproximació a la qualitat lingüística dels mitjans i una reflexió sobre la viabilitat d'un «estàndard oral comú per als mèdia».

El setè i darrer capítol (p. 215-230) avalua la presència de la llengua catalana a l'espai de comunicació. Josep Gifreu hi presenta, de manera resumida, les etapes del procés de normalització, els alts i baixos en l'ús d'aquest idioma als mitjans de comunicació de cada zona del domini, apartat en què Gifreu recupera la distinció entre «mèdia tradicionals, de base territorial» i «nous mèdia digitals desterritorialitzats (ciberespai)». L'apartat «Reptes del català al nou espai de comunicació» exposa els principals desafiaments per al segle XXI, amb l'objectiu de «fer del català la llengua nacional normalitzada dels catalans en el nou ecosistema comunicatiu» (p. 216). El doctor Josep Gifreu creu que «el repte central per a una llengua i cultura de rang mitjà com la catalana serà la producció, edició i difusió de continguts aptes per competir en la xarxa: especialment, de continguts audiovisuals, multimèdia i interactius, que són els que més valoraran els nadius digitals» (p. 229). Per intentar assolir-lo, postula que les administracions públiques han d'encaminar les accions tant a enfortir les empreses i institucions públiques que elaboren i difonen «continguts multimèdia en català en tots els gèneres i formats propis d'un servei públic de qualitat» com també a «assegurar una doble coordinació d'accions: entre el sector públic i el sector privat, i entre els nuclis mediàtics del sector públic de cada un dels diversos Països Catalans» (p. 230).

Amb el contingut exposat i amb reptes i propostes com aquests, *El català a l'espai de comunicació* és un viatge per la història del català als mitjans de comunicació des de l'època fosca de la dictadura franquista fins a l'era digital actual. Com a reconstrucció històrica, cobreix una necessitat bàsica per al coneixement global i aprofundit dels gairebé quaranta anys de represa de la llengua als mitjans de comunicació. Aquesta obra del doctor Gifreu esdevé, des de la seva publicació, una referència obligada per als estudiosos de la historiografia dels Països Catalans

del tombant dels segles xx a xxi, de la història contemporània de la llengua catalana i de la història de la comunicació dels territoris catalanòfons. Alhora, com altres contribucions científiques precedents del doctor Josep Gifreu, aquest volum és una contribució cabdal a la teoria de la comunicació per l'excel·lent aportació que s'hi fa sobre el concepte d'*espai de comunicació* per mitjà de l'anàlisi exhaustiva del cas de la llengua catalana. I per la importància i per l'actualitat de la matèria que tracta, el coneixement que aporta l'obra que ressenyem s'hauria d'incorporar, immediatament, a les síntesis sobre les disciplines esmentades, perquè sigui difós i conegut entre la població.

El català a l'espai de comunicació, però, no s'atura en el passat i en el present, sinó que encara el futur. L'anàlisi de quatre dècades del procés de recuperació de l'idioma als mitjans de comunicació de massa i dels seus precedents en època de prohibició permet al doctor Josep Gifreu de plantejar, amb clarividència, els requisits que ha de complir la llengua per assolir la normalitat en una societat comunicativament transformada com l'actual. En aquest sentit, al pròleg, Isidor Marí afirma que aquesta obra «és imprescindible per a qualsevol que vulgui saber cap a on hem de conduir la nostra comunitat si volem que ocupi el lloc que li pertoca en el context mundial [...] Tothom, després de llegir aquesta obra, podrà tenir una visió suficient del camí recorregut i del que ens queda per recórrer en la construcció de l'espai del català en la societat-xarxa mundial» (p. 13-14).

Els agents implicats en l'estandardització de la llengua, sobretot els mitjans de comunicació actuals, han de tenir aquest llibre de Josep Gifreu com a obra de capçalera, perquè, a més d'exposar-los exhaustivament el difícil camí recorregut pel català en aquest àmbit, els obre perspectives d'actuació. Les propostes que els planteja poden contribuir, sens dubte, a enfortir-los i a desenvolupar l'espai català de comunicació, cosa que, *de facto*, significaria contribuir decisivament a la normalització de la llengua catalana i a posar-la al nivell dels idiomes més ben situats en l'escena internacional.

BELTRAN I CAVALLER, Joan Salvador: *Les preposicions per i per a (Recapitulem i afegim-hi alguna cosa més)*, Lleida: Pagès editors, 2014.

JAUME CASASSAS I CASTELLÀ

Universitat Oberta de Catalunya, Estudis de Filologia Catalana

jasassas@uoc.edu

Aquesta obra, publicada l'octubre del 2014, constitueix una valuosa i destacable aportació a una qüestió gramatical actual, la controvertida distribució de les preposicions *per i per a*, un tema pendent de ser delimitat i definit per la Secció Filològica de l'IEC.